

Kulturhistorisk beskrivning av Veinge socken

Området kring Veinge uppvisar i stora drag samma händelseförlopp som beskrivits för Laholms kommun, dvs. stenåldern ger sig tillkänna via lösfynd och flintförekomster i marken medan den mänskliga närvaron under brons- och i viss mån järnåldern, syns via det rika gravbeståndet.

Den stora skiljelinjen är och tycks alltid ha varit, Vessingeån vars djupa fåra och dalgång fungerat som en tydlig barriär. På ömse sidor av ån ligger de två ursprungliga byarna, Veinge och Vessinge kring vilka fornlämningarna grupperar sig likt en spegelbild av varandra. På norra sidan av ån ligger stenåldersboplatserna längs den norra kanten av dalgången medan boplatserna på Vessingesidan flankerar den södra sidan. Fynden på huvuddelen av boplatserna är oftast av allmän karaktär vilket försvårar en närmare precisering i tid men sannolikt bör de flesta härröra från neolitikum (bondestenålder). Av de lösfynd som finns på gårdarna tycks det som att hela neolitikum finns representerad, dvs. från omkring 4000 f. Kr. och fram till att bronsåldern ger sig tillkänna, 1800 f. Kr.

Den i särklass mest spännande lämningen från Veinge och stenåldern är Vessingehögen som undersöktes i början av 1920-talet av T. J. Arne, en arkeolog som under denna tid genomförde ett stort antal undersökningar i Halland. Anledning till undersökningen var att studera bronsålderns gravskick men när väl arbetet pågått en tid blev högens komplexitet allt tydligare. Högen representerade egentligen tre skilda tidsperioders gravskick då man längst ner fann spåren efter en gånggrift som vid slutet av stenåldern förstördes när man lätt anlägga en hällkista på samma plats. Som byggnadsmaterial för hällkistan använde man gånggriftens stora stenar. I hällkistan fanns rester efter 5 eller 6 förmultnade skelett och som gravgåvor hade dessa personer fått med sig flintdolkar, pilspetsar samt skifferhänge för att säkra färden till dödsriket.

I och med bronsåldern sker en markant befolkningsökning där Veinge socken framstår som ett av södra Hallands mest livfulla och betydande område. Även om det försvunnit ett stort antal gravhögar ligger de kvarvarande likt ett pärlband på de mest framträdande höjderna. I grova drag är högarna placerade i fyra, mer sammanhängande koncentrationer. En av dem återfinns norr och öster om Veinge kyrkby medan en andra koncentration finns i anslutning till det nuvarande stationssamhället och ned mot Lilla Tjärby. Den tredje anhopningen är centrerad kring Skogabys ursprungliga läge medan den fjärde återfinns längre västerut i riktning mot Tjärby kyrka, Elestorp och Daggarp. De två största koncentrationerna utgörs återigen av områdena i anslutning till de "ursprungliga" byarna Veinge och Vessinge där den varierande jordmånen kring ån varit optimal för såväl åkerbruk och boskapsskötsel. Intressant med högarna i dessa områden är att flera av dem har egennamn som Ängabjärshögen, Dynahög, Slices hög och Myllehögen kring Vessinge och Villhög, Vinghög och Bollahögar kring Veinge kyrkby.

Av äldre handlingar framgår att minst 20 gravhögar har schaktats bort under de senaste 200 åren och här, liksom på andra platser, tycks mycket ha skett i samband med laga skifte då en och samma fastighet tilldelades marker som även omfattade flera gravhögar. Många gånger har inte destruktionsen varit ett resultat av skattletning utan man har använt högens fyllnadsmaterial som jordförbättringsmedel. Då högarna huvudsakligen har varit uppbyggda av grästorvor blev de ett ypperligt komplement på de annars sandiga och magra jordarna. Parallellt med gravsättningar i högar har vi på flera platser funnit spår efter små flatmarksgravfält. Efter kremeringen, som var det gällande gravskicket under större delen av bronsåldern, samlades de brända benen samman i ett keramikkräsl som grävdes ner i marken. På ett par platser finns uppgifter om att man vid jordbruksarbeten plöjt upp både keramikkräslor och brända ben. Bland annat finns ett område ett par kilometer väster om kyrkbyn som mycket väl kan rymma åtskilliga gravar. Likaledes finns uppgifter om små

bronsföremål som hittats i samband med jordbruksarbeten och som även de är en indikator för gravar.

Var människorna har bott är däremot helt okänt i Veinge socken och den främsta orsaken är att exploateringsstrycket aldrig har varit av den omfattning att vi genomfört några arkeologiska undersökningar. Men även i detta sammanhang utgör gravhögarna ett tämligen gott underlag för att återskapa bebyggelsen under bronsåldern. Tesen ”här vill jag leva, här vill jag dö” kan även appliceras på människorna i gångna tider och de gårdar som funnit för mer än 3000 år sedan har legat inom några hundra meters radie från högarna. Även om det inte finns några synliga spår efter dessa gårdar kan ett vaksamt öga likväl spåra dem. Mest iögonfallande är resterna efter alla eldstäder som också har innefattat ett stort antal skörbrända stenar. Eftersom de ligger precis under markytan plöjs stenarna fortfarande upp och ligger blottade i den nyplöjda åkern. Samma förfarande gäller för keramiken där skärvor från kok- och förrådskärl fortfarande ligger kvar på den forna gårdsplanen.

Tiden omkring 500 f. Kr. utgör startpunkten för järnåldern och med ens blir spåren efter människorna allt färre. Förändringar i gravseder gör att man successivt begraver sina döda anförvanter utan synliga gravmonument. Visserligen har man också nu synliga och motståndskraftiga monument såsom resta stenar, domarringar, treuddar, järnåldersdösar samt små, flacka stensättningar men dessa är trots allt i minoritet. Likaledes tillverkas många av redskapen i järn vilka inte har samma motståndskraft som bronset utan förgås efter ett antal år i jorden.

I trakterna kring Veinge består de synliga lämningarna av gravfältet på Örelid samt ett par domarringar öster om kyrkby (Raä 21 och 24). Undersökningar från andra platser gör gällande att domarringen är en gravform som kan tidfästas till århundradena efter Kristi födelse. Namnet har inget med domarsäte att göra utan det är en benämning som först kommit att anammas under senare tid, dvs. 17- och

1800-talet där kanske nationalromantikerna haft den största inverkan i att befästa lämningens funktion. Det gäller också i Veinge där en av domarringarna kallas för ”Jättatinget”.

En av gravformerna är stensättningen men dilemmat med denna konstruktion är att den lika ofta innehåller gravar från bronsåldern som från järnåldern. Ett dateringskriterium, om än något osäkert, är att se till hela fornlämningsbilden i ett område. Desto mer homogent desto säkrare kan man knyta en specifik gravtyp till en viss tidsperiod. Förhållandet gäller här trakterna kring Skogaby där det finns ett stort antal stensättningar medan de traditionella gravhögarna inte är lika frekventa som i anslutning till Veinge. Ett par arkeologiska undersökningar av stensättningarna har kunnat tillskriva dem de äldre faserna av järnåldern och utifrån dessa två argument kan man dra slutsatsen att det skett en successiv, östlig expansion under järnåldern.

Som ett komplement i den kronologiska diskussionen kan vi ta hjälp av ortnamnen där slutledet kan bistå med ytterligare fakta. De äldsta ortnamnen innefattar slutleden –lov, -lev och –inge och kan följas tillbaka till äldsta järnålder. Namn som slutar på –by, -stad, -hem har en något yngre härkomst medan –ryd, –röd och –hult oftast förknippas med ett ursprung i

medeltid eller historisk tid. Sett ur det perspektivet framstår återigen Veinge och Vessinge som de äldsta medan platser som Skogaby och Tjärby kan vara något yngre. Därmed är inte steget alltför långt att våga tillstå att stensättningarna kring Skogaby kan placeras i ett järnålderskontext snarare att de skall föras tillbaka till bronsåldern.

Desto längre fram i tid vi kommer desto svårare blir det att beskriva händelseutvecklingen i ett område. Mycket består i att de skriftliga källorna är fåtaliga och synliga lämningar mer eller mindre lyser med sin frånvaro. På landsbygden är det oftast bara kyrkan som direkt talar för en medeltida bebyggelse. Men samtidigt visar det arkeologiska källmaterialen att rörelsemönstret har varit synnerligen begränsat och byarna har oftast legat på samma plats under långa tiden. För området kring Veinge betyder det att den samlade bebyggelsen har varit koncentrerade till byarna Veinge, Vessinge, Tjärby, Skogaby, Elestorp och Daggarp. Det är först via laga skifte som den äldre bystrukturen successivt bryts upp. Föresatsen att samla gårdarnas olika skiften till ett sammanhängande område resulterar i att en eller flera gårdar tvingas att flytta ut från den ursprungliga bytomten. Följden blir då att avstånden mellan de enskilda gårdarna nu kunde bli åtskilliga hundra meter, från att tidigare legat mer eller mindre upptill varandra. Ännu större inverkan kom i samband med industrialismen och satsningarna på järnvägar. Sträckningen av järnvägen kom många gånger att dras långt från den befintliga bebyggelsen vilket resulterade i att nya stationssamhällen uppstod. Exempel på detta fenomen är Veinge, Skogaby och Genevad som kom att anläggas långt från den ursprungliga bebyggelsen. Samtidigt blev kommunikationen en allt viktigare del av samhället och de nya stationsorterna kom att blomstra medan de ursprungliga centralorterna fick en alltmer undanskymd roll.